

ФЛОРОЦЕНОТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИВОЛУЦЬКОГО КРЕТОФІТНОГО СТЕПУ НА ДОНБАСІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ЗАПОВІДАННЯ

У басейні р. Сіверський Донець значно поширені крейдяні відслонення. Як правило, вони займають невеликі ділянки крутих схилів річкових долин, ярів та балок, їх територія малоприсадаблена для господарського використання. Рослинний покрив таких відслонень насичений численними видами специфічної крейдяної флори, зокрема рідкісними і зникаючими ендемічними видами та їх угрупованнями. Слаба репрезентативність флори і рослинності крейдяних відслонень у сучасній мережі природоохоронних об'єктів України та швидке скорочення площі цих відслонень зумовлюють необхідність охорони навіть невеликих цілих ділянок.

Найбільшим масивом крейдяної рослинності, який зараз охороняється, є державний заказник «Гори Артема» (площа 1000 га). У ньому зберігся крейдяний бір з *Pinus cretacea* Kalesn. et Schreb., є діброви, але кретофітні степи представлені незадовільно.

Нами обстежена значна за площею територія відкритих крейдяних схилів, які простяглися майже на 10 км уздовж правого берега р. Сіверський Донець, густо порізаного короткими ярами, що глибоко розсікають крейдяну товщу (рисунок, А). Цілині ділянки пасовищ даного масиву в межах Краснолиманського р-ну Донецької області належать колгоспам ім. Жданова і «Заповіт Ілліча», в межах Слав'янського р-ну — колгоспу «40 років Жовтня». Загальна площа цілиного масиву — близько 1100 га. Від орних земель із боку плакору він відділений державною лісосмугою Білгород — Дон. Ширина масиву — 0,5—2 км (залежно від довжини ярів та балок). Загальне уявлення про просторовий розподіл рослинності на місцевості даного типу можна скласти за геоботанічною картою ключової ділянки масиву (рисунок, Б).

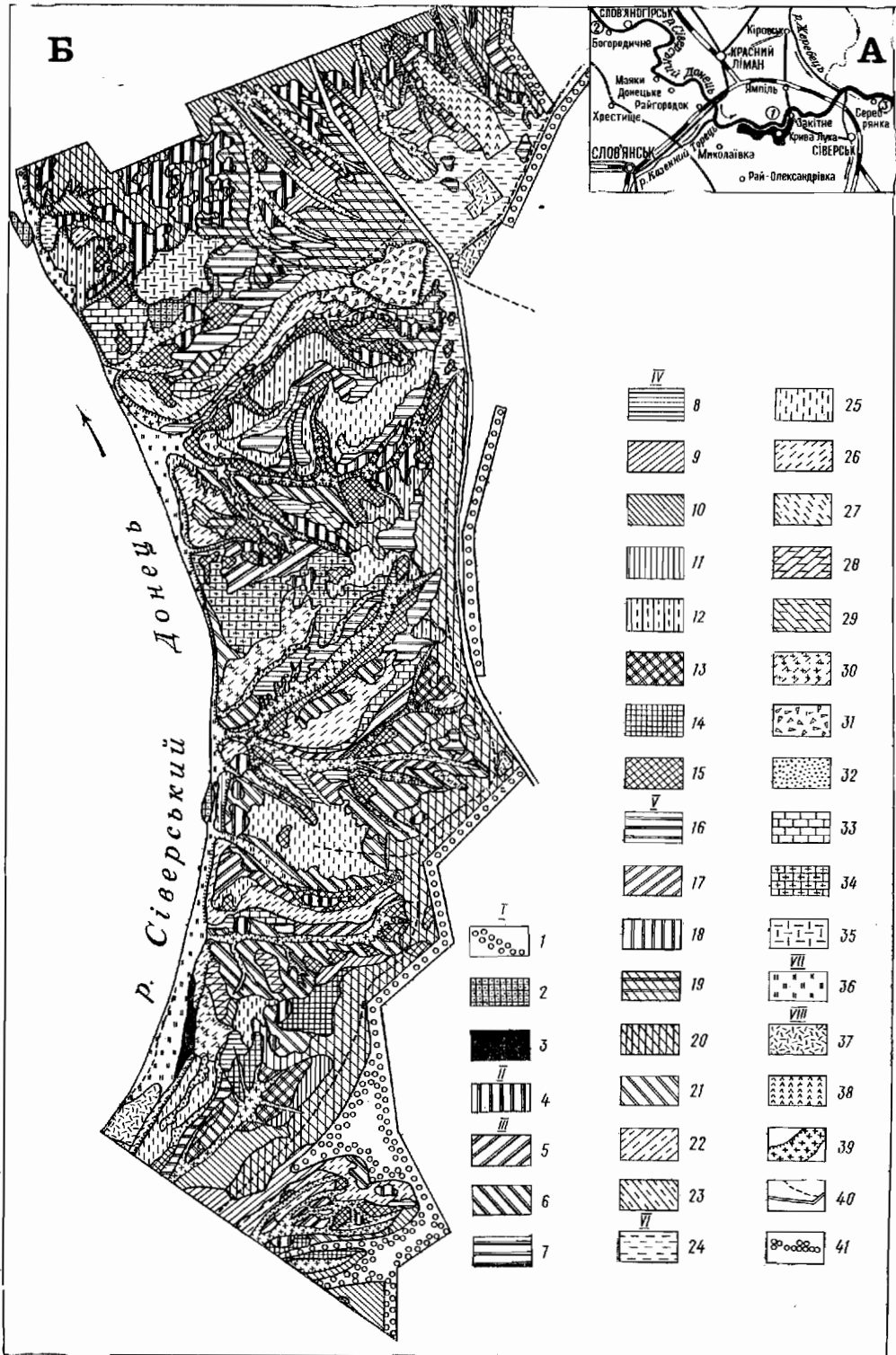
У рослинному покриві переважають лучно-степові, справжньостепові, чагарниково-степові фітоценози та агломеративні угруповання крейдяних відслонень. Виявляється певна закономірність їх розташування, зумовлена загальними особливостями геоморфологічної приуроченості кожного з названих типів степу. Так, найсклад-

ніші за структурою та найбільш флористично насичені степові фітоценози зосереджені у верхніх частинах схилів; чагарниково-степові та різноманітні кам'янисто-степові фітоценози поширені в середній частині макросхилу річкової долини; агломеративні угруповання займають кручі з крейдяними осипами та крейдяною жорствою. Проте від цієї загальної схеми є численні відхилення. Зокрема, поміж відрогами глибоких ярів на змитих ґрунтах верхніх приплакорних ділянок схилу та виположених сегментів плато по загальному степовому фону розкидані фрагменти кам'янисто-степових проценозів.

Виразних специфічних рис рослинному покриву надають агломеративні угруповання крейдяних схилів, переважно агрегації й агломерації з домінуванням у травостоях *Thymus cretaceus* Klok. et Shost., *Pimpinella titanophila* Woronow, *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Artemisia tanaitica* Klok., *Jurinea brachycephala* Klok., *Hedysarum grandiflorum* Pall., *Bupleurum falcatum* L.

Значна строкатість і різноманітність рослинного покриву зумовлена тим, що названі кретофіли представлені в угрупованнях у різному кількісному співвідношенні з менш рясними *Linum ucrainicum* Czern., *Scrophularia cretacea* Fisch. ex Spreng., *Helianthemum nummularium* (L.) Mill., *Euphorbia cretophila* Klok. та численними компонентами степових фітоценозів. Серед них найпоширеніші чебречники (*Thymeta cretacei*), представлені головним чином агломераціями та семіасоціаціями *T. cretaceus*+*Artemisia tanaitica* (загальне проективне покриття — 15—30%), *Thymus cretaceus*+*Euphorbia cretophila* (20—45%), *T. cretaceus*+*Koeleria talievii* (35—40%), *T. cretaceus*+*Pimpinella titanophila* (40—50%) та майже чистими чебречниками з невеликою домішкою різотрав'я — *Asperula cynanchica* L., *Cephalaria uralensis* (Murr.) Roem. et Schult., *Onosma tanaitica* Klok., *Gypsophila oligosperma* A. Krasnova тощо (15—25%). У складі формациї нараховується 90 видів квіткових рослин, але видова насиченість травостоїв дуже низька (в середньому 15 видів на 100 м²).

Фрагмент карти рослинності корінного берега р. Сіверський Донець в околицях с. Крива Лука Краснолиманського р-ну Донецької обл.: А — схема розташування Криволуцького масиву (1), державного заказника «Гори Артема» (2) та урочища «Мар'їна гора» (3); Б — фрагмент карти рослинності Криволуцького масиву. Умовні позначення: I — ліси: I — лісо-смуги; 2 — вербово-осокорові ліси заплави; 3 — рештки байрачних дібров. II — чагарники: 4 — зарості *Caragana frutex* (L.) С. Koch. III — чагарникові степи: 5 — караганові з ксерофітними травами; 6 — караганові з мезофільними травами; 7 — з участю *Ceratoides papposa* Votsch. et Ikonp. IV — лучно-степові фітоценози: 8 — *Stipeta capillatae*, 9 — *Festuceta valesiaca* (*Festuca valesiaca*+*Bromopsis riparia*+*Poa angustifolia*+різнотрав'я, *F. valesiaca*+*B. riparia*+*Salvia tesquicola*); 10 — *Festuceta valesiaca* зі співдомінантною роллю *P. angustifolia* L.; 12 — *Poaeta compressii*; 13 — *Elytrigietea repentis*; 14 — *Bromopsideta ripariae*; 15 — *Calamagrostideta epigeii*. V — справжньостепові фітоценози: 16 — *Stipeta capillatae*; 17 — *Stipeta pulcherrimae*; 18 — *Stipeta lessingianae*; 19 — *Festuceta valesiaca* (*F. valesiaca*+*S. capillata*+*Thymus cretaceus* та ін.); 20 — *F. valesiaca*+різнотрав'я; 21 — *B. riparia*+*F. valesiaca*+різнотрав'я; 22 — *F. valesiaca*+*Crinitaria villosa*; 23 — *F. valesiaca*+*T. cretaceus*. VI — агломеративні угруповання на крейди: 24 — *T. cretaceus*+*F. valesiaca*; 25 — *T. cretaceus*+*Jurinea brachycephala*; 26 — *T. cretaceus*+*Pimpinella titanophila*; 27 — *T. cretaceus*+*Artemisia tanaitica*; 28 — *P. titanophila*+*T. cretaceus*; 29 — *P. titanophila*+*Hyssopus cretaceus*; 30 — *Jurinea brachycephala* Klok., з домішкою *T. cretaceus* Klok. et Shost., *Artemisia tanaitica* Klok.; 31 — *Hyssopus cretaceus* Dubjan.; 32 — *Hedysarum grandiflorum* Pall.; 33 — *A. tanaitica*+*T. cretaceus*; 34 — *A. tanaitica*+*J. brachycephala*; 35 — *Vupleurum falcatum*+*T. cretaceus*. VII — заплавні луки: 36 — порушені ділянки заплави (*Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Artemisia procera* Willd., *A. dracunculus* L.). VIII — інші позначення: 37 — порушені забур'янені ділянки; 38 — орні землі; 39 — яри, відслонення, обриви; 40 — дороги, 41 — окремі дерева та чагарники

Характерними угрупованнями крейдяних осипів яружних схилів є агрегації та агломерації, утворювані *Artemisia tanaitica*. На корінних відслоненнях крейди частіше формуються чисті зарості *A. tanaitica* з незначною домішкою

кількох кретофільних видів (загальне проективне покриття — близько 20%). На осипах крейди, особливо в нижній частині відслонень, формуються агломерації зі щільнішим травостоем. Загальне проективне покриття його

становить 25—45 %. У тому числі — 10—30 % утворює *A. tanaitica*, а решту — співдомінантні види (*T. cretaceus*, *Hyssopus cretaceus*, *Scrophularia cretacea*, *Hedysarum grandiflorum*). Із видів різнотрав'я найбільше трапляння (60—90 %) мають *Euphorbia cretophila*, *Cephalaria uralensis*, *Syrenia talijevii* Клок., *Teucrium polium*, *Pimpinella titanophila*, *Linum ucrainicum*, *Gypsophilla oligosperma*. Участь злаків і осок у травостоях незначна. Всього у складі угруповань з домінуванням *A. tanaitica* нараховується близько 50 видів квіткових рослин, серед яких значно переважають види кретофільного різнотрав'я. Видова насиченість не перевищує 10—15 видів на 100 м².

На багатьох ділянках схилів із сипким крейдяним субстратом та на стрімких частинах відслонень чебречники поступово змінюються агломераціями з переважанням *Hyssopus cretaceus* і *Jurinea brachycephala*. У складі гісопових угруповань найчастіше трапляються *Thymus cretaceus*, *Scrophularia cretacea* та деякі інші кретофільні рослини, в тому числі степові злаки (*Festuca valesiaca* Gaudin, *Stipa capillata* L., *Poa bulbosa*) та бобові (*Coronilla varia* L., *Medicago romanica* Prod.). Загальне проективне покриття травостоїв досягає 45—50 %, а видова насиченість фітоценозів — 30—45 видів на 100 м². Подекуди у зріджених травостоях *Hyssopus cretaceus* домішка інших видів зовсім незначна, такі угруповання за ступенем сформованості можна віднести до агрегацій.

Опуклі верхні частини крейдяних схилів місцями зайняті агрегаціями та агломераціями з переважанням у травостоях *Pimpinella titanophila*, рідше — *Scrophularia cretacea*. Їх проективне покриття ледве досягає 20—25 %. На ділянці площею 100 м² можна нарахувати до 12—15 видів. Лише деякі з них (наприклад, *Thymus cretaceus*) місцями утворюють помітну домішку до основних компонентів.

На невеликих ділянках плато з повністю змитим гумусовим шаром та на місцях колишніх кар'єрів для добування крейди трапляються ініціальні стадії формування степової рослинності з переважанням у травостої *Bupleurum falcatum*. У цих угрупованнях помітну роль відіграють степові злаки та бобові, проте основу травостою утворюють численні кретофіли.

Цікаві особливості має поширення агломеративних угруповань із значною участю або переважанням *Hedysarum grandiflorum*. Вони облямовують майже суцільними вузькими смугами великі осипові схили південної експозиції уздовж підніжжя крейдяних пагорбів. Цей вид та фітоценози з його участю слід вважати рідкісними і зникаючими на території УРСР. Такими ж рідкісними та зникаючими угрупованнями на крейді, слабо репрезентованими в сучасній мережі ботанічних природоохоронних об'єктів, є агрегації та агломерації *Hyssopus*

cretaceus і *Scrophularia cretacea*. Загалом слід відзначити, що всі неструктурні (агломеративні) угруповання крейдяних відслонень насичені численними рідкісними ендемічними видами, поширення яких швидко скорочується під впливом антропогенних факторів.

Чагарникові степи, як згадувалося раніше, в загальному розподілі рослинності займають проміжне положення між агломеративними угрупованнями крейдяних відслонень та степовими фітоценозами. Вони представлені степовими фітоценозами з участю *Caragana frutex* (L.) С. Косч, які залежно від характеру екоотопів можна умовно розділити на справжньостепові ксерофільно-петрофільні ([*Caragana frutex*] — *Stipa capillata* + *Salvia tesquicola*; [*C. frutex*] — *Festuca valesiaca* + *Bromopsis riparia* + *Stipa capillata*; [*C. frutex*] — *Crinitaria villosa* + *S. capillata*; [*C. frutex*] — *Jurinea multiflora*) та лучно-степові мезофільні ([*Caragana frutex*] — *Elytrigia trichophora*; [*C. frutex*] — *E. repens*; [*C. frutex*] — *Calamagrostis epigeios* і [*C. frutex*] — *Poa compressa*).

Чагарникові степи з участю *C. frutex* мають високе проективне покриття (у середньому 70—75 %, а на північних схилах навіть 90—95 %). Близько 15 % його утворює *C. frutex* і 35—55 % — злаки. Різнотрав'я дуже різноманітне і численне (не менше 80 видів), але високого ценотичного значення зрідка досягають лише деякі види (*Salvia nutans* L., *S. verticillata* L., *Jurinea multiflora* (L.) В. Fedtsch., *Bupleurum falcatum* і *Crinitaria villosa*).

Великою частотою трапляння в травостоях характеризуються *Astragalus onobrychis* L., *Coronilla varia*, *Medicago romanica*, *Campanula sibirica* L., *Euphorbia stepposa* Zoz, *Marrubium praecox* Janka, *Plantago stepposa* Kurpian., *S. nutans*, *Scabiosa ochroleuca* L., *Teucrium polium*, *Taraxacum serotinum* (Waldst. et Kit.) Poir., *Viola ambigua* Waldst. et Kit. та домінуючі у фітоценозах види злаків. Видова насиченість травостоїв коливається в межах 25—50 видів на 100 м². Усього в складі формації нараховується більше 110 видів квіткових рослин.

До чагарникових степів ми відносимо також петрофітно-степові угруповання з участю *Ceratoides papposa* Botsch. et Ikonp., які зрідка трапляються біля підніжжя південних схилів (асоціація [*Ceratoides papposa*] — *Stipa capillata*, [*C. papposa*] — *Jurinea multiflora*).

По схилах північної експозиції чагарникові степи з участю *Caragana frutex* нерідко переходять у густі зарості останньої, яка стає тут едифікатором. На верхів'ях балок, на дні ярів і подекуди на північних обривистих схилах річкової долини зустрічаються рештки зріджених байрачних лісів з поодинокими *Ulmus carpinifolia* Rupp. ex Suckow, *Tilia cordata* Mill., *Malus sylvestris* Mill., *Quercus robur* L., *Pyrus*

communis L., *Armeniaca vulgaris* Lam., *Pinus cretacea*, що зростають на фоні густих чагарників (*Cotinus coggigria* Scop., *Prunus spinosa*, *Rhamnus cathartica* L., *Swida sanguinea* (L.) Opiz, види родів *Rosa* L., *Euonymus* L., *Crataegus* L. тощо). Напевне, в минулому байрачні ліси значно ефективніше стримували процеси глибинної ерозії крейдяних товщ, ніж тепер, а на первинних крейдяних схилах і осипах тут були поширені крейдяні бори. На описуваній ділянці крейдяні бори збереглися до цього часу, крім того, вони штучно поновлені на трьох невеликих лісових масивах загальною площею близько 50 га на околицях с. Лавренівка Краснолиманського р-ну Донецької обл. Тут *Pinus cretacea* підсажена до основного природного деревостану, в якому переважають 50-річні дерева *P. cretacea*, зрідка трапляються *Quercus robur*, *Pyrus communis* заввишки 12—15 м. На ділянці площею 625 м² нараховується близько 25 дерев. Зімкнутість деревного ярусу — 0,4—0,5. У чагарниковому ярусі (зімкнутість — 0,3) часто зустрічаються *S. sanguinea*, *Cotinus coggigria*, *Rh. cathartica*, *Euonymus verrucosa* Scop., *Padellus mahaleb* (L.) Vass., *Lonicera tatarica* L., *Crataegus fallacina* Klok., *Rosa corymbifera* Bogkh. тощо.

Для трав'янистого ярусу (покриття 20—25 %) характерна плямистість із переважанням на окремих локалітетах *Scutellaria cretica* Juz., *Calamagrostis epigeios*, *Fragaria viridis* Duch., *Rubus caesius* L., *Convallaria majalis* L.

У цій частині масиву трапляються досить великі ділянки широколистяних лісів, у більшості випадків це насадження *Q. robur*, *T. cordata*, *Fraxinus elatior* L., створені на місці зведених дібров. На заплаві збереглися невеличкі фрагменти прирусового вербово-осокового лісу.

Степова рослинність на схилах правого берега описуваного відрізка течії р. Сіверський Донець представлена дигресивними фітоценозами, у формуванні яких значну роль відіграють ерозійні процеси. Лучно-степові фітоценози тяжіють до пологих північних та західних схилів балок і ярів, а справжньостепові — до плакорних, останцево-плакорних місцезростань і еродованих схилів південної експозиції. Найпоширенішими є фітоценози *Festuceta valesiaca*, які характеризуються співдомінантною роллю *Stipa capillata*, *Thymus cretaceus*, *Crinitaria villosa* та видів петрофітно-степового різотрав'я (*Euphorbia stepposa*, *Teucrium polium*, *Plantago stepposa*).

Лучно-степові типчатники відрізняються співдомінантною роллю мезофітного різотрав'я і *Poa angustifolia* L., *Bromopsis riparia* (Rehm.) Holub. Загальне проективне покриття в типчатниках становить 50—80 %, з них 20—50 % припадає на головний едифікатор. Злакову основу травостоїв утворюють 13 видів, серед яких співдомінантами в окремих випадках виступа-

ють *P. angustifolia*, *B. riparia*, *P. compressa*, *S. capillata*, *Agropyron pectinatum* (Bieb.) Beauv. Різотравні компоненти лише зрідка набувають помітного ценотичного значення. Всього в складі формації відмічено понад 100 видів квіткових рослин. Середня видова насиченість травостоїв — 34 види на 100 м². Добре представлені на еродованих і неглибоких чорноземах схилів фітоценози *Bromopsis ripariae*. Злакову основу їх травостоїв складає *Bromopsis riparia* (покриття 15—30 %) та *Stipa capillata* (5—20 %). Серед різотравних компонентів переважають петрофільно-степові види. Загальне проективне покриття досягає 70—80 %.

Найменш видозмінені степові фітоценози найчастіше представлені фітоценозами формації *Stipeta capillatae*. За складом екоморф їх умовно можна розділити на лучно-степові, травостої яких рясніше насичені ксеромезофітним різотрав'ям (асоціації *S. capillata*+*Poa compressa*+різотрав'я; *S. capillata*+*Bromopsis riparia*+різотрав'я), та справжньостепові (асоціація *S. capillata*+*B. riparia*+*Thymus cretaceus*). Загальне проективне покриття досягає 60—80 %, з них 30—40 % припадає на *S. capillata*, а решта — на численні види злаків і різотрав'я. Видова насиченість невисока (20—30 видів на 100 м²). Усього в складі формації нараховується близько 100 видів квіткових рослин.

Набагато рідше трапляються фрагменти *Stipeta lessingiana* і *Stipeta pulcherrima*, розташовані на малодоступних для випасу худоби ділянках степів.

Серед лучно-степових фітоценозів добре представлені кореневищно-злакові — *Elytrigietta repens*, *Bromopsisideta inermis*, *Calamagrostideta epigeii*, *Poaeta angustifoliae*, *Poaeta compressa*. Вони займають більшу частину добре задернованих північних схилів різної крутості (від 5 до 35°), де внаслідок пилових бур та ефективного стримування площинного змиву на крейдяному рухляку сформувався прошарок дрібнозему.

Довгокореневищні злаки *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *B. inermis* (Leys.) Holub і *Calamagrostis epigeios* часто утворюють чисті зарості з незначною домішкою інших злаків та різотрав'я (загальне проективне покриття — 70—90 %) і лише зрідка в складі цих травостоїв співдомінантами стають *S. capillata*, *P. angustifolia*, *Salvia nutans*, *S. tesquicola*, *Marrubium praecox* та деякі інші види степового різотрав'я. З появою цих співдомінантів у структурі травостоїв помітно зростає роль численних степових ксерофільних і петрофільних видів різотрав'я та зменшується загальне проективне покриття (40—60 %). Загалом у лучно-степових фітоценозах зустрічається набагато менше ендемічних, рідкісних та зникаючих видів, ніж в агломеративних і справжньостепових угрупованнях. Щоправда, на одному з крутих (40°) північних схилів крейдяного яру, густо поросло-

му мезофільним злаковим травостоем (з переважанням видів роду *Elytrigia* Desv.), з плямами *Caragana frutex* та поодинокими екземплярами дерев і чагарників трапляються екземпляри дуже рідкісної зникаючої рослини — *Fritillaria ruthenica* Wikstr.

У верхів'ях деяких великих балок зустрічаються фрагменти піщаного степу, представлені асоціаціями *Festuca beckeri*+*Artemisia campestris* та *F. beckeri*+*Jurinea arachnoidea*.

Флора даного масиву дуже різноманітна. Попереднім обстеженням тут виявлено 267 видів вищих судинних рослин із 61 родини. Для порівняння відмітимо, що флора державного заказника «Гори Артема» нараховує 280 видів рослин із 49 родин (Зацепина, Хлевная, 1984)*. Більша частина рослин (161 вид, 60%) розподіляється серед восьми родин: *Asteraceae* — 46 видів, *Poaceae* — 26, *Fabaceae* — 22, *Lamiaceae* — 20, *Rosaceae* і *Brassicaceae* — по 13, *Scrophulariaceae* — 11, *Apiaceae* — 10 видів.

Більше третини виявлених видів мають широку причорноморсько-прикаспійський та причорноморсько-західносибірський ареали. Понад 20 видів — причорноморські (переважно східнопонтичні) ендеми (*Crataegus fallacina* Klok., *Bellevalia sarmatica* L., *Onosma tanaitica*, *Salvia nutans*, *S. tesquicola*, *Jurinea brachycephala*, *J. arachnoidea* Вunгe тощо).

Великої своєрідності флора крейдяних відслонень набуває завдяки численним облигатно-кредофільним ендемам басейну річок Дону та Сіверського Дінця: *Alyssum gymnopodium* P. Smirn. (= *A. cretaceum* Kotov), *Asperula tephrocarpa* Czern., *Artemisia tanaitica*, *Bupleurum falcatum*, *Diploxys cretacea* Kotov, *Euphorbia cretophila*, *Genista tanaitica* P. Smirn., *Gypsophila oligosperma*, *Hyssopus cretaceus*, *Helianthemum nummularium*, *Koeleria talievii* Lavr., *Linum ucrainicum*, *Matthiola fragrans* Bunge, *Polygala cretacea* Kotov, *Pinus cretaceus*, *Rhinanthus cretaceus* Vass., *Scutellaria cretica*, *Scrophularia cretacea*, *Syrenia talievii*, *Thymus cretaceus*. В основному це стенотопні кредофіли з обмеженим ареалом поширення, який нині швидко скорочується внаслідок нерационального використання та знищення природних місцезростань. Поряд з видами, занесеними до «Червоної книги Української РСР» (1980) та регіональних списків зникаючих рослин (Кондратюк, Бурда, 1980; Рева, 1982; та ін.), ці види, а також природні фітоценози з їх участю заслуговують першочергової охорони. До вищезазначених видів слід додати *Fritillaria ruthenica*, *Elytrigia stipifolia* (Czern. ex Nevski) Nevski, *Stipa pulcher-*

rima C. Koch., *S. lessingiana* Trin. et Rupr., *S. capillata*, занесені до «Красної книги СРСР» (1975, 1978) та «Червоної книги Української РСР» (1980), а також *Serratula tanaitica* P. Smirn., *Carex pediformis* C. A. Mey., *Linaria cretacea* Fisch. ex Spreng. і деякі інші види.

Таким чином, у Криволуцькому масиві досить повно представлені справжньо- та лучно-степові чорноземні і чагарникові степи, агломеративні (на крейді) угруповання, фрагменти псамофітно-степових фітоценозів, рештки крейдяних реліктових борів, байрачних дібров та післялісових чагарників. Тут варто організувати державний заповідник. Це сприяло б надійній охороні більш як 20 облигатних, стенофільно-кредофільних ендемів (з 31 виду, що зростає у басейні р. Сіверський Донець), дев'яти видів, занесених до союзної та республіканської «Червоної книги», ряду рідкісних і зникаючих фітоценозів степової та петрофільної рослинності. Особливої уваги заслуговують рослинні угруповання, утворені кредофільними ендемами «чебрецевої» флори.

Рослинність крейдяних схилів слід охороняти ще й тому, що в прирічковій смузі правого берега р. Сіверський Донець висока напруженість ерозійних процесів, які створюють загрозу навколишнім орним землям та викликають замулення русла ріки. Внаслідок нерегульованого спасування і площинного змиву ґрунтів агломеративні угруповання розвиваються тут здебільшого за регресивним типом, спостерігається також загальна деградація рослинності, переважання серійних угруповань дигресивного ряду. Площі, зайняті природною рослинністю, неухильно скорочуються через влаштування кар'єрів для добування крейди, будівництва доріг, розорювання, випалювання сухостою на схилах тощо. В умовах індустріального Донбасу заповідник матиме велике рекреаційне та науково-пізнавальне значення.

На базі природного комплексу описаної ділянки варто організувати в системі АН УРСР цілком оригінальний Криволуцький державний заповідник з підпорядкуванням йому ряду заказників і пам'яток природи в басейнах лівобережних приток р. Сіверський Донець (річок Вовчої, Осколу, Красної), а також державного заказника «Гори Артема» і урочища Мар'їна гора (біля с. Серебрянка Артемівського р-ну Донецької обл.). Криволуцький заповідний масив можна також розглядати як філіал одного з існуючих державних заповідників АН УРСР (наприклад, Українського державного степового). Новостворений заповідник разом з підпорядкованими йому природоохоронними ділянками зможе повністю забезпечити охорону слабо-репрезентованого в степовій зоні УРСР генофонду високоендемічного крейдяного субкомплексу петрофітного флористичного комплексу.

* Кількість видів цього заказника, очевидно, занижена, оскільки автори брали до уваги лише види крейдяних відслонень (Бурда, 1984).

Summary

The plant cover and floristic peculiarities of massifs of chalky outcrops and steppes from the river bank of the right bank of the Seversky Donets in the outskirts of the vil. Krivaya Luka (the Krasnolimansky District, the Donets Region) are characterized. The necessity to create here the Krivolutsky State reserve with a number of reserves and natural monuments in the basin of the left-bank tributaries of the Seversky Donets river submitted to it. The reserve will represent well the true and meadow steppes, shrub steppes, agglomerative chalk groupings, fragments of psammophytic and steppe phytocenoses, remains of relict chalky pine forests, ravine dubravas and postforest shrubs. The creation of the reserve will promote safe protection of many obligate, stenophyllous and cretophyllous endems of the Don river basin, of a variety of species registered into Red Data Book of the USSR and Ukrainian SSR as well as of the rare and disappearing communities of the steppe and petricolous vegetation.

- Бурда Р. И.* Флоры особо охраняемых территорий на юго-востоке УССР // Всесоюз. совещ. «Пробл. охраны генофонда и управления экосистемами в заповедниках степной и пустынной зон» (Аскания-Нова, май 1984 г.): Тез. докл.— М.: Б. и., 1984.— С. 14—18.
- Зацепина Д. Я., Хлевная Н. А.* О флоре меловых обнажений заказника «Горы Артема» // Ботан. журн.— 1980.— 65, № 4.— С. 551—555.
- Кондратюк Е. Н., Бурда Р. И.* Охрана редких и исчезающих видов местной флоры // Промышленная ботаника.— Киев, 1980.— С. 156—220.
- Рева М. Л.* Страницы Красной книги.— Донецк: Донбасс, 1982.— 202 с.
- Червона книга Української РСР.*— К.: Наук. думка, 1980.— 504 с.
- Ин-т ботаники ім. М. Г. Холодного АН УРСР; Надійшла
Укр. держ. степ. заповідник, 24.05.85
с. Хомутове Новоазов. р-ну
Донецьк. обл.

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА» ВИПУСТИТЬ У СВІТ КНИГУ:

ПЕРСПЕКТИВНАЯ СЕТЬ ЗАПОВЕДНЫХ ОБЪЕКТОВ УКРАИНЫ

Т. Л. Андриенко, С. М. Стойко, Я. П. Дидух и др.

Киев: Наук. думка, 1987 [III].— 20 л.: ил.— 3 р. 60 к.

В монографии освещаются принципы формирования перспективной сети охраняемых ботанических объектов Украины и формы их охраны. Проведен анализ репрезентативности существующей заповедной сети республики в зональном разрезе. Дана характеристика объектов перспективной заповедной сети УССР — биосферных заповедников, национальных парков, государственных заказников, памятников природы республиканского значения. Рассмотрены вопросы социально-экономической значимости заповедной сети Украины, а также организации мониторинга на базе перспективной заповедной сети.

Для ботаников, географов, специалистов лесного хозяйства и охраны природы, преподавателей и студентов вузов.

Попередні замовлення на цю книгу приймає магазин видавництва «Наукова думка» (252001 Київ, 1, вул. Кірова, 4), який висилає книги іногороднім замовникам накладною платою.